

NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARIDA MOLIVAVIY RISKLARNI BOSHQARISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Aliyev Arslon Salom o'g'li

Renessans ta'lim universiteti,

“Iqtisodiyot” kafedrasi assistent o'qituvchisi

ORCID: 0009-0004-1186-2770 arslonaliyev70@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19757817>

Zamonaviy fuqarolik jamiyati tizimida nodavlat notijorat tashkilotlari ijtimoiy muammolarni hal etish, aholining zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ta'lim, sog'liqni saqlash, ekologiya va boshqa yo'nalishlarda muhim vazifalarni bajarib kelmoqda. Biroq ushbu tashkilotlar faoliyatining samaradorligi va uzluksizligi ko'p jihatdan ularning moliyaviy imkoniyatlariga, xususan, moliyaviy risklarni boshqarish darajasiga bog'liqdir. Shu sababli NNTlarda moliyaviy risklarni aniqlash, ularni guruhlash va boshqarishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

NNTlar faoliyatida moliyaviy risklar odatda bir necha asosiy ko'rinishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, donor qaramligi riski mavjud bo'lib, u tashkilotning bitta yoki ikkita moliyalashtirish manbasiga haddan tashqari bog'lanib qolishi bilan tavsiflanadi. Ikkinchidan, likvidlilik riski kuzatiladi: joriy to'lovlarni qoplash uchun yetarli pul oqimi mavjud bo'lmasa, tashkilotning operatsion faoliyati uzilishi mumkin. Uchinchidan, xarajatlar boshqaruvi riski paydo bo'ladi, ya'ni smeta va faktik xarajatlar o'rtasidagi tafovutlar, samarasiz xarajatlar yoki maqsadsiz sarf-harajatlar moliyaviy muvozanatni izdan chiqaradi. To'rtinchidan, shaffoflik va hisobdorlikning pastligi donorlar hamda hamkorlar ishonchining kamayishiga olib keladi.

1-jadval

NNTlarda uchraydigan asosiy moliyaviy risklar

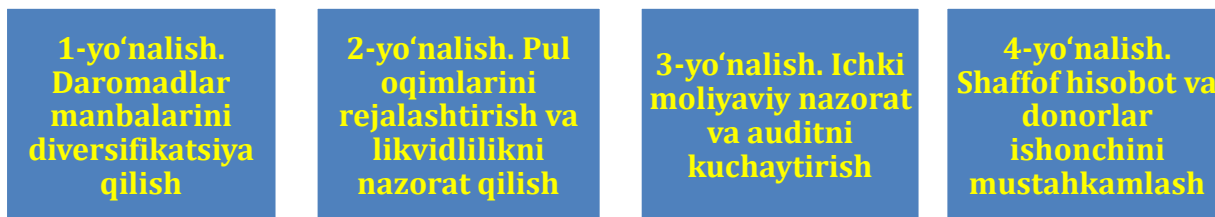
Risk turi	Mazmuni	Asosiy oqibati
Donor qaramligi riski	Bir yoki ikkita manbaga yuqori darajada bog'liqlik	Grant to'xtashi bilan faoliyat qisqaradi
Likvidlilik riski	Joriy to'lovlar uchun yetarli pul oqimining yo'qligi	Operatsion uzilishlar yuz beradi
Xarajatlar riski	Smeta intizomi va xarajat nazoratining sustligi	Moliyaviy nomutanosiblik kuchayadi
Shaffoflik riski	Hisobotning sustligi, audit yoki ichki nazoratning yetarli emasligi	Donor ishonchi pasayadi
Rezerv riski	Zaxira mablag'lar yetishmasligi	Kutilmagan vaziyatlarga chidamlilik kamayadi

Moliyaviy risklarni boshqarishda birinchi ustuvor yo'nalish sifatida daromadlar manbalarini diversifikatsiya qilishni ko'rsatish mumkin. NNTlar grant va subsidiyalar bilan bir qatorda a'zolik badallari, xayriya tushumlari, homiylik mablag'lari, ijtimoiy buyurtmalar hamda qonunchilik doirasida ko'rsatiladigan xizmatlardan olinadigan tushumlardan foydalanishi lozim. Bu yondashuv bir manbaga qaramlikni kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni oshiradi.

Ikkinchi ustuvor yoʻnalish - joriy moliyaviy rejalashtirish va pul oqimlarini boshqarishdir. Daromad va xarajatlarni oyma-oy kuzatish, qisqa muddatli moliyaviy reja tuzish, majburiyatlarning muddatini nazorat qilish hamda rezerv fond shakllantirish NNTlar uchun zarur boshqaruv choralaridandir. Aynan shu yoʻl bilan likvidlilik riski yumshatiladi.

Uchinchi yoʻnalish sifatida ichki moliyaviy nazorat tizimini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Ichki audit, smeta ijrosi monitoringi, xarajatlarni tasdiqlashning aniq tartibi va ochiq hisobot yuritish mablagʻlardan maqsadli foydalanishni taʼminlaydi. Toʻrtinchi yoʻnalish esa shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirishga qaratilgan boʻlib, bu donorlar va hamkorlar oldidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

1-rasm. NNTlarda moliyaviy risklarni boshqarishning ustuvor yoʻnalishlari

2-jadval

Risklarni kamaytirish boʻyicha tavsiya etiladigan choralar

Yoʻnalish	Asosiy chora	Kutiladigan natija
Diversifikatsiya	Yangi grantlar, homiylar, aʼzolik badallari va xizmatlardan tushumni kengaytirish	Donor qaramligi kamayadi
Likvidlilik	Oylik pul oqimi rejasini tuzish, toʻlovlar kalendarini yuritish	Joriy toʻlovlar uzilishi kamayadi
Ichki nazorat	Ichki audit, smeta nazorati va xarajatlarni tasdiqlash tartibini joriy etish	Moliyaviy intizom kuchayadi
Shaffoflik	Ochiq hisobot, auditorlik xulosasi va manfaatdor tomonlarga axborot berish	Ishonch va resurs jalb qilish imkoniyati ortadi

Amaliy nuqtayi nazardan qaralganda, NNTlar oʻz faoliyatida moliyaviy risklar xaritasini ishlab chiqishi, har bir riskning ehtimolligi va oqibat darajasini baholashi hamda ular boʻyicha tezkor va strategik choralarni belgilashi maqsadga muvofiqdir. Risklarni boshqarish jarayoni bir martalik tadbir emas, balki muntazam monitoring va tahlil asosida amalga oshiriladigan boshqaruv funksiyasi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat notijorat tashkilotlarida moliyaviy risklarni boshqarishning ustuvor yoʻnalishlari sifatida daromadlar diversifikatsiyasi, joriy moliyaviy rejalashtirish, ichki moliyaviy nazoratni kuchaytirish, shaffoflik va hisobdorlikni oshirish hamda rezerv fondlar shakllantirishni koʻrsatish mumkin. Ushbu choralarning amaliyotga joriy etilishi NNTlarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga, donorlar ishonchini saqlashga va ijtimoiy missiyalarni uzluksiz amalga oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonun, 763-I, 14.04.1999. LEX.UZ.
2. O'zbekiston Respublikasi. "Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to'g'risida"gi Qonun, O'RQ-76, 03.01.2007. LEX.UZ.
3. Tuckman H.P., Chang C.F. A Methodology for Measuring the Financial Vulnerability of Charitable Nonprofit Organizations//Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 1991. 445-460 b.
4. Carroll D.A., Stater K.J. Revenue Diversification in Nonprofit Organizations: Does it Lead to Financial Stability?//Journal of Public Administration Research and Theory. 2009. Vol. 19, No. 4. P. 947-966 b.
5. Hung C.K., Hager M.A. The Impact of Revenue Diversification on Nonprofit Financial Health: A Meta-analysis//Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 2019. Vol. 48, No. 1. P. 5-27 b.
6. Salamon L.M., Anheier H.K. The Emerging Sector Revisited: A Summary; Revised Estimates. Baltimore: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 1999.